

ВІДГУК
офіційного опонента – доктора педагогічних наук
Кучая Олександра Володимировича на дисертацію
Карпенко Ангеліни Андріївни «Трансформації змісту підготовки
майбутніх психологів до професійної діяльності (2002–2025рр.)», поданої на
здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» зі
спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки

Актуальність теми дисертаційної роботи

Актуальність теми дисертації зумовлена переходом від традиційної академічної моделі підготовки фахівців в означений період до гострої потреби формування готовності майбутніх психологів до діяльності в умовах екзистенційних криз та надзвичайних ситуацій сьогодення. Соціальна важливість та значущість окресленої проблеми, а також недостатність цілісного теоретико-методологічного узагальнення змісту підготовки майбутніх психологів в історико-педагогічному дискурсі послуговували вагомим підґрунтям для окреслення напряму цього дисертаційного дослідження.

У зв'язку з цим, дисертаційне дослідження Карпенко А.А., присвячене вирішенню проблеми трансформації змісту підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності (2002–2025рр.) є безумовно актуальним та своєчасним. Зазначене також підтверджується і низкою визначених авторкою суперечностей, що потребують розв'язання на теоретичному, практичному та науково-методичному рівнях.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова «Теоретико-методологічні засади особистісно-професійного розвитку сучасного фахівця в умовах діджиталізації та диверсифікації освіти» (державний реєстраційний номер 0124U004701).

Ступінь обґрунтованості, достовірності наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз основного змісту дисертації дає підстави стверджувати про високий науковий рівень обґрунтування актуальності теми дослідження та грамотність формулювання наукового апарату. Об'єктом дослідження обрано розвиток змісту підготовки майбутніх психологів в закладах вищої освіти України в період 2002–2025 років.

Мета дослідження як передбачення його кінцевого результату спрямована на вирішення поставлених у дисертації завдань та сприятиме комплексному здійсненню наукового аналізу трансформаційних змін підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності в досліджуваній період. Це дозволило

розробити та упровадити в освітній процес закладів вищої освіти висновки та рекомендації стосовно специфіки надання психолого-педагогічної допомоги дітям в умовах соціальної нестабільності й воєнного стану, до яких інтегровано результати аналізу трансформації змісту професійної підготовки психологів. Крім того, цінним доробком авторки є розроблення й затвердження в Національному університеті кораблебудування імені адмірала Макарова робочої програми навчальної дисципліни «Психологічна допомога дітям у кризових та екстремальних умовах» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Особливо варто відмітити, що завдання дослідження, положення наукової новизни і висновки дисертації є логічно взаємопов'язаними. Сформульовані завдання дослідження конкретизують шляхи і методи їхнього досягнення, визначають бачення авторкою перспектив їхньої практичної реалізації.

Отже, науковий апарат визначено коректно, відповідно до окреслених завдань і вимог до такого виду та рівня робіт.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у роботі, визначається також адекватним вибором та ефективним застосуванням дисертанткою комплексу методів дослідження, серед яких, загальнонаукові (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення), що стали основою для теоретико-методологічного опрацювання джерельної бази, з'ясування стану розробленості проблеми й виявлення організаційно-педагогічних засад трансформації змісту підготовки психологів у системі вищої освіти; історико-структурний – сприяв розкриттю внутрішньої логіки й динаміки змін у системі вищої психологічної освіти, а також виокремленню структурних складників змісту підготовки майбутніх психологів у визначених хронологічних межах; конструктивно-генетичний – забезпечив можливість наукової реконструкції процесу трансформації змісту підготовки майбутніх психологів, обґрунтування періодизації досліджуваного явища (2002–2025 рр.) й виявлення причинно-наслідкових зв'язків, що зумовили якісні зміни на кожному етапі; порівняльно-зіставний – слугував для виявлення спільних і специфічних рис у змісті підготовки майбутніх психологів на різних етапах розвитку вищої освіти, а також для аналізу досвіду окремих ЗВО.

Використані методи дослідження дозволили отримати Карпенко А. А. нові результати та обґрунтувати наукові положення, теоретичний аналіз яких характеризує достатньо глибокий рівень їх розуміння і застосування в дисертаційній роботі.

Усі теоретичні твердження в дисертації Карпенко А. А. є доведеними, а сформульовані висновки взаємопов'язаними і логічно викладеними.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації Карпенко А. А. є високим з огляду на використання достатньо широкої джерельної бази (більше 200 найменувань), що сприяє

всебічному, об'єктивному одержанню інформації, її обробки й узагальненню.

Робота має послідовну та логічну структуру, що складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків, і є комплексним та завершеним науковим дослідженням. Зміст роботи, що висвітлює здатність дисертантки аналізувати, систематизувати та представляти нові наукові знання відповідним чином, свідчить про високий рівень науково-дослідницької компетентності авторки.

Наукова новизна результатів дисертаційної роботи

Аналіз змісту дисертаційної роботи надає підстави стверджувати, що окреслені завдання виконано на достатньому науковому рівні і мету дослідження досягнуто. Авторкою сформульовано та обґрунтовано низку положень, висновків і рекомендацій, які відзначаються науковою новизною. Результати проведеного авторкою дисертації дослідження розширюють сучасні уявлення про проблему підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності (2002–2025 рр.).

Серед найбільш важливих наукових результатів, що визначають новизну дисертаційної роботи можна відзначити такі: *вперше: здійснено* цілісний науковий аналіз трансформації змісту підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності у вітчизняних закладах освіти 2002–2025 рр.; з урахуванням комплексу критеріїв і передумов (суспільно-політичних змін, державної освітньої політики, нормативно-правової бази) *обґрунтовано й розроблено* періодизацію трансформації змісту підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності у 2002–2025 рр.: I період (2002–2013 рр.) – стандартизація і євроінтеграція змісту підготовки психологів у системі вищої освіти України; II період (2014–2021 рр.) – системна модернізація та інституційна автономізація закладів вищої освіти; III період (2022–2025 рр.) – професійна адаптація до воєнних умов; *установлено* суть, тенденції кожного із періодів, наступність і взаємозалежність між ними в порівняльно-зіставному аспекті; *розкрито* еволюцію форм, методів і технологій навчання (від домінування репродуктивних словесних методів до інтерактивних і цифрових симуляційних форматів), що забезпечують готовність майбутніх психологів до професійної діяльності; на основі розробленої періодизації *виявлено* провідні тенденції трансформації змісту підготовки майбутніх психологів і визначено перспективні напрями її вдосконалення в сучасних умовах.

Подальшого розвитку набули: характеристика історіографії наукової проблеми за хронологічним і проблемно-тематичним підходами; аналіз законодавчих і нормативних документів, що регламентували підготовку майбутніх психологів до професійної діяльності; розкриття організаційно-змістових аспектів підготовки майбутніх психологів упродовж 2002–2025 рр.

У процесі дослідження уточнено поняттєво-категорійний апарат, досліджуваної проблеми, зокрема зміст понять: «професійна підготовка», «професійна діяльність», «зміст освіти», «трансформації змісту підготовки

майбутнього психолога до професійної діяльності» тощо.

Заслуговує на увагу авторське окреслення та обґрунтування основних провідних тенденцій трансформацій змісту підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності. Серед них дисертантка слушно виділяє системне реформування законодавства про освіту, розширення академічної та фінансової автономії закладів вищої освіти, а також зростання значущості роботи з різноманітністю та інклюзією, зокрема з клієнтами з різних соціальних, етнічних, релігійних та гендерних груп. Важливе науково-практичне значення має акцентування автора на залученні до розробки змісту та науково-технологічної бази підготовки викладачів провідних кафедр ЗВО, модернізації системи оцінювання результатів професійної підготовки, а також на розширенні змісту навчання у високоспеціалізованих і затребуваних напрямках, таких як психологія здоров'я та кризова психологія, що загалом підкреслює високу прикладну цінність і стратегічний характер представленого дослідження.

Не викликають заперечень і виокремлені авторкою провідні ідеї щодо перспективних напрямків вдосконалення професійної підготовки майбутніх психологів. Карпенко А. А. цілком обґрунтовано наголошує на важливості всебічної цифровізації освітнього процесу й поступового переходу до навчання з використанням штучного інтелекту, що гармонійно поєднується із загальною інтеграцією новітніх цифрових технологій у навчальний процес. Вагоме наукове значення має акцентування на необхідності узгодження змісту підготовки вітчизняних фахівців із провідними європейськими стандартами вищої освіти. Окремої уваги заслуговує орієнтація дослідження на впровадження інноваційних програм, спрямованих на розвиток особистісних ресурсів студентів та підвищення їхньої психологічної стійкості (резильєнтності), поряд із активізацією пошуку ефективних методів роботи з травмою та цілеспрямованим формуванням навичок кризового втручання, що в сукупності визначає чіткі стратегічні орієнтири для подальшої модернізації системи вищої психологічної освіти в Україні.

Теоретичне та практичне значення одержаних здобувачем результатів

Глибоке розуміння дисертанткою складних недостатньо досліджених наукових категорій у галузі освіти, вміння аналізувати різноманітні наукові та педагогічні проблеми дозволило їй отримати нові теоретичні і практичні результати, які складають підґрунтя подальших наукових розвідок з проблеми підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності.

Дисертаційна робота Карпенко А. А. містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані й розв'язані завдання сприятимуть окресленню провідних тенденцій і стратегій подальших трансформацій підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності. Цінним, на наш погляд, є виокремлення дисертанткою на підставі проведеного узагальнення теоретичних напрацювань, а також історіографічного і ретроспективного аналізу проблеми дослідження

тенденцій, зокрема становлення і розвитку підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності із 2002 по 2025 роки, та тенденції, що окреслюють перспективу подальшого розвитку й трансформацій підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності у сучасному освітньому просторі.

Доцільною, на наш погляд, є періодизація трансформацій змісту підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності у зазначений період та обґрунтування етапів генези.

Безперечно значущість отриманих результатів дисертаційного дослідження для науки і практичного використання полягає в тому, що ці положення й узагальнення можуть стати основою для використання під час формування змісту освітньо-професійних програм підготовки фахівців вищої освіти, складання навчальних і робочих програм навчальних дисциплін, під час проведення лекційно-практичних занять, спецкурсів та спецсемініарів, написання курсових і дипломних робіт, виконання інноваційних фахових проєктів, а також для розробки методичних матеріалів нового покоління. Результати дослідження сприятливі для фахової перепідготовки слухачів інститутів післядипломної педагогічної освіти, наукових досліджень у галузі освітніх, педагогічних наук.

Практично цінним є і те, що висновки й положення дисертаційної роботи сприяють більш глибокому системному вдосконаленню теорії і практики підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності.

Практична значущість одержаних здобувачкою результатів підтверджується їх взаємоузгодженістю та ефективним упровадженням у навчальний процес закладів вищої освіти.

Заслуговує схвалення й факт широкої апробації результатів та висновків дослідження, які впроваджено в освітній процес Львівського державного університету внутрішніх справ, Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Повнота викладення матеріалу дисертації в опублікованих працях, персональний внесок здобувача

Результати теоретичних і практичних досліджень дисертації Карпенко А. А. у повній мірі висвітлено в 18-ти наукових публікаціях, з яких: Опубліковано 8 статей у наукових періодичних виданнях, що відображають основні наукові результати дисертації, з яких 2 статті в зарубіжних виданнях, 6 статей – у наукових фахових виданнях України (категорія «Б»). Додатково апробацію результатів здійснено через публікацію розділу колективної монографії та 9 тез доповідей у матеріалах міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

В опублікованих працях дисертантки у повному обсязі висвітлені основні наукові положення та висновки дисертації.

Відомості про дотримання академічної доброчесності

За результатами рецензування дисертаційної роботи Карпенко А. А. встановлено коректність посилань на першоджерела для текстових та ілюстративних матеріалів та навмисних викривлень або ознак академічного плагіату не виявлено. Як результат, можна зробити висновок про відсутність порушень авторкою вимог академічної доброчесності.

Оформлення дисертаційної роботи

За структурою, мовою і стилем викладання дисертація Карпенко А. А. відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим МОН України, наказ № 40 від 12.11.2017 р.

Мова і стиль викладання дисертаційної роботи в повній мірі висвітлюють одержані науково-практичні результати.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Високо оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, варто зазначити про низку дискусійних положень та/або таких, що потребують додаткової аргументації, а саме:

1. При загальній ґрунтовності роботи спостерігається певна диспропорція, адже, на наш погляд, аналізу першого періоду (2002–2013 рр.) приділено більшу увагу (параграфи 1.1–1.4), що призвело до менш детального висвітлення новітніх трансформацій третього періоду, які мають особливу актуальність.

2. У вступі заявлено про використання синергетичного підходу для аналізу трансформацій змісту підготовки майбутніх психологів під впливом воєнних викликів та цифровізації. Проте в основній частині роботи цей підхід дещо поступається історико-структурному методу, що залишає певну прогалину в обґрунтуванні логіки еволюції освітньої системи у відповідь на сучасні виклики.

3. Розкриваючи зміст формальної освіти майбутніх психологів через аналіз навчальних планів ЗВО та освітньо-професійних програм, у роботі меншою мірою представлено чітке концептуальне узагальнення щодо ролі неформальної освіти та механізмів інтеграції курсів міжнародних організацій в академічне середовище, що могло б підсилити цілісність представленої періодизації.

4. Потребує додаткового обґрунтування механізм збереження балансу між фундаментальною базою та спеціалізованою підготовкою психологів, щоб запобігти зниженню якості академічної освіти через надмірну вузьку спеціалізацію.

Проте, висловлені пропозиції та дискусійні моменти не мають принциповий характер та не знижують позитивну оцінку дисертації в цілому, а також розроблених авторкою основних наукових положень, висновків та одержаних результатів дослідження.

Загальний висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів»

У цілому дисертаційна робота Карпенко Ангеліни Андріївни «Трансформації змісту підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності (2002–2025рр.)», яка виконана в Національному університеті кораблебудування імені адмірала Макарова, є самостійним завершеним науковим дослідженням, містить наукову новизну, відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), та вимогам, передбаченим «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 року № 341 та від 19.05.2023 року № 502), і може бути представлена до публічного захисту для присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 01 «Освіта, педагогіка», за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

ОПОНЕНТ

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

Олександр КУЧАЙ